

Prof. dr hab. Andrzej Pelisiak

Łódź, 28.05.2024

Instytut Archeologii

Uniwersytet Rzeszowski

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pana Magistra Szymona Nowaczyka
**„NEOLIT I WCZESNA EPOKA BRĄZU W MIĘDZYRZECZU ŚRODKOWEJ
NOTECI I DOLNEJ WELNY”**

Monograficzne opracowanie jednostek podziału chronologiczno-kulturowego neolitu i początków epoki brązu, nawet gdy dotyczy stosunkowo niewielkiego obszaru jest, każdorazowo, wyzwaniem badawczym. Określa go, wymieniając tylko niektóre z szerokiego wachlarza zagadnień, złożona problematyka od środowiska naturalnego poczynając, poprzez krajobraz kulturowy, zagadnienia chronologiczne, źródłoznawstwo, osadnictwo, obrządek pogrzebowy, po kwestie gospodarcze i społeczne. Szeroki wachlarz zróżnicowanych zagadnień skłaniać może do pytania, czy możliwa (i wykonalna) jest dogłębna analiza każdego z nich, czy też należy się skupić na niektórych z nich, inne sygnalizując bez szczegółowego omawiania. Z takim pytaniem zmierzył się, jak sądzę z pozytywnym skutkiem, mgr Szymon Nowaczyk.

Przedłożona mi do recenzji praca Szymona Nowaczyka dotyczy Jego badań nad społecznościami neolitu i wczesnej epoki brązu w międzyrzeczu środkowej Noteci i Dolnej Welny. Można ją uznać za ukoronowanie wieloletnich studiów Autora prowadzonych na wielu płaszczyznach poczynając od źródłoznawczego po rozbudowaną refleksję metodologiczną. Dysertacja doktorska Szymona Nowaczyka została przygotowana pod kierunkiem prof. dr. hab. Aleksandra Kośko oraz dr. hab. Marcina Ignaczaka, prof. UAM, na Wydziale Archeologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Podstawowa część tekstowa zawarta jest na 417 stronach. Składa się z sześciu głównych rozdziałów oznaczonych numerami rzymskimi podzielonych na podrozdziały oznaczone dodatkowymi numerami arabskimi, które składają się z mniejszych, nienumerowanych części. W część tekstową włączono 54 ryciny (fotografie, mapy, ilustracje struktur osadniczych, zabytki, plany stanowisk, plany obiektów archeologicznych, obrazy LIDAR, rezultaty badań geofizycznych) oraz 4 tabele. Kończą ją: zestawienie cytowanych publikacji (str. 379-401), spis map z legendami oznaczeń (str. 403-410), oraz wykresy krzywych kalibracyjnych dat

radiowęglowych (str. 411-417). W wersji cyfrowej załączono: katalog stanowisk z oddzielnym zestawieniem cytowanej literatury (129 stron tekstu), 19 map mikroregionów osadniczych, mapy całościowe i w wersji zmniejszonej o 50% oraz jeszcze raz, w osobnym katalogu wszystkie ryciny. Mapy dołączono do pracy wyłącznie w wersji cyfrowej na płycie DVD.

Pierwsze cztery, nienumerowane rozdziały zawierają informacje porządkowe, cel pracy oraz wykaz stosowanych skrótów. Główne rozdziały są oznaczone numerami rzymskimi. Pierwszy z nich (I. Kontekst środowiskowy osadnictwa neolitycznego i wczesnobrązowego międzyrzecza środkowej Noteci i dolnej Welny (str. 17-29) zawiera informacje o sieci wód powierzchniowych, w tym ich związku z możliwościami komunikacyjnymi, podziale fizyczno-geograficznym oraz zarys charakterystyki przyrodniczej.

Rozdział następny (II. *Osadnictwo społeczności neolitycznych i wczesnobrązowych w międzyrzeczu środkowej Noteci i dolnej Welny* (str. 31-86) ma charakter, w pewnym sensie, deklaracji metodologicznej Doktoranta. Jego część pierwsza (II.1 „*Współczynnik humanistyczny*” w *archeologicznych badaniach osadniczych* (str. 34-56) składa się z trzech części, które zawierają rozważania Doktoranta nad archeologiczną typologią krajobrazu (poszczególne typy definiuje w Tabeli 1), Jego deklaracje dotyczące systemowego podejścia do społeczeństwa, osadnictwem jako systemem, oraz analizami osadnictwa na poziomie „mikro” i „makro”. Następny podrozdział dotyczy bazy źródłowej (str. 56-74). W odniesieniu do katalogu podzielonego na pięć części (A-E) znajdujemy informacje o ilości stanowisk (faktów osadniczych) każdego z tych zbiorów chronologiczno-kulturowych. Zaś w podrozdziale następnym umieszczono informacje o skonstruowanych przez Doktoranta mapach. W rozdziale II.3 (*Ekumena neolitycznych i wczesnobrązowych społeczności międzyrzecza środkowej Noteci i dolnej Welny* (74-79), przedstawiono, w układzie chronologicznym, w postaci krótkich podrozdziałów typy ekumen oraz ich zasiedlenie przez społeczności neolityczne i z wczesnej epoki brązu. Rozdział II.4 dotyczy innych, niż wskazane wcześniej, uwarunkowań osadnictwa tj. czynników światopoglądowych waloryzacji krajobrazu, potencjalnych szlaków komunikacyjnych, występowania użytecznych surowców mineralnych, przekształceń antropogenicznych oraz wcześniejszego zajęcia terenu przez inne społeczności. Tą część pracy kończy krótkie wskazanie głównych stref osadnictwa neolitycznego i we wczesnym okresie epoki brązu.

Rozdział III dysertacji zawiera uwagi i ustalenia dotyczące wykorzystanych przez Doktoranta źródeł archeologicznych (III. *Klasyfikacja typologiczno-chronologiczna źródeł z epoki neolitu i wczesnej epoki brązu w międzyrzeczu środkowej Noteci i dolnej Węłny* (str. 87-215). W odniesieniu do każdej jednostki podziału chronologiczno-kulturowego, Doktorant przedstawił informacje o chronologii poszczególnych kultur, których pozostałości odkryto na zajmującym go terenie oraz listę stanowisk, z których materiały spełniają zaproponowane przez niego warunki analiz. W nienumerowanych podrozdziałach omawia: w części dotyczącej kultury brzesko-kujawskiej długie domy; w części dotyczącej kultury amfor kulistych: charakterystykę zespołów ceramicznych KAK z obiektów sepulkralnych, analizę ceramiki osadowej KAK oraz cechy obrządku pogrzebowego tej kultury; w części dotyczącej kultury iwieńskiej: analizę stylistyki ceramiki naczyniowej; wybrane zabytki krzemienne i kamienne oraz zabytki metalowe.

Jak pisze Szymon Nowaczyk, rozdział IV (*Analiza osadnictwa neolitycznego i wczesnobrązowego w wybranych obszarach próbnych (perspektywa diachroniczna)* (str. 217-267) „... stanowi próbę zarysowania przemian struktur osadniczych neolitycznych i wczesnobrązowych społeczności międzyrzecza środkowej Noteci i dolnej Węłny, których podstawą będą analizy przeprowadzone w ramach 5 obszarów próbnych” (str. 217). Kolejne jego części dedykowane są miejscom centralnym i roli megalitów w waloryzacji przestrzeni oraz przemianom osadnictwa neolitycznego i wczesnobrązowego w obrębie obszarów diagnostycznych. Za takie Doktorant uznał biskupiński obszar próbny; keyński obszar próbny, sipiorski obszar próbny, budzyński obszar próbny oraz mirkowicki obszar próbny. Każdy z opisanych obszarów ulokowany jest w osobnym podrozdziale opatrzonym kolejnym numerem. W ich obrębie w nienumerowanych częściach omówione jest osadnictwo społeczności każdej kultury. Tytuły tych części w tekście mają odnośniki do stosownych map (takich odnośników brakuje w spisie treści). Rozważania i ustalenia dotyczące każdego z obszarów próbnych kończy krótkie podsumowanie.

Rozdział V. *Struktura społeczno-osadnicza społeczności wybranych kultur archeologicznych (perspektywa synchroniczna)* (str. 269-322), jak pisze Szymon Nowaczyk analizy „... przeprowadzone osobno dla 4 bloków kulturowo-chronologicznych” i obszarów porównawczych na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej. Kolejno analizowane są:

- rozdział V.1 *Kultura brzesko-kujawska* (str. 269 i następne) z trzema obszarami porównawczymi (mikroregiony Brześcia Kujawskiego i Osłonek; mikroregion Racotu; i pakosko-notecka strefa osadnicza);
  - rozdział V.2 *Kultura pucharów lejkwatych* (str. 286 i następne) z trzema obszarami porównawczymi (mikroregion Kiełczewa, mikroregion Mrowina, mikroregion Przybranówka-Wilkostowa);
  - rozdział V.3 *Kultura amfor kulistych* (str. 299 i następne) z trzema obszarami porównawczymi (mikroregion Bonikowa, mikroregion Tarkowa, mikroregion Przybranowo);
  - rozdział V.4 *Kultura iwieńska* (str. 315 i następne) z powierzchnią próbną Borowo.
- Każdy z tych rozdziałów kończy „Próba modelowej charakterystyki struktury społeczno-osadniczej” kolejno KBK, KPL, KAK i kultury iwieńskiej. W przypadku każdej z nich przedstawiono, w punktach, podstawy decyzji osadniczych, trendów w tym zakresie oraz różnic w stosunku do ludności reprezentowanych przez inne kultury archeologiczne.

Obszernym podsumowaniem rozważań Doktoranta jest rozdział VI. *Zarys przemian kulturowo-osadniczych w okresie neolitu i wczesnej epoki brązu w międzyrzeczu środkowej Noteci i dolnej Wełny* (str. 323-376). Jego kolejne części dotyczą społeczności łowiecko-zbierackich, problematyki kultury ceramiki wstęgowej rytej, wstęgowej klutej i kultury brzesko-kujawskiej, kultury pucharów lejkwatych, oddziaływań kultury badeńskiej, kultury amfor kulistych, ugrupowaniom późnoneolitycznym oraz wczesnej epoki brązu. Pracę dopełnia krótkie zakończenie. Bibliografia w części tekstowej zawiera 175 prac opublikowanych oraz 18 opracowań przechowywanych w archiwach w formie manuskryptów. Tę część kończą oznaczenia dla map siedliskowych i krajobrazowych oraz legendy do map dołączonych na płycie DVD. Ten „tom” dysertacji kończy zestawienie wykresów krzywych kalibracyjnych dla dat radiowęglowych 411

Druga część pracy to „Katalog stanowisk neolitycznych i wczesnobrązowych w międzyrzeczu środkowej Noteci i dolnej Wełny”. Wprowadzeniem do prezentacji stanowisk jest wyjaśnienie stosowanych w nim skrótów. Prezentacja stanowisk jest dwupoziomowa. Pierwszy poziom dotyczy stanowisk określonej jednostki archeologicznej poczynając od kultury ceramiki wstęgowej a dalej kultury pucharów lejkwatych, kultury amfor kulistych oraz interstadiału neolitu i epoki brązu. Osobno opisano stanowiska ze znaleziskami narzędzi makrolitycznych kamiennych i krzemiennych. Drugi poziom dotyczy ulokowania administracyjnego stanowisk w kolejnych województwach, a w ich obrębie – w powiatach, a

dalej w gminach. W katalogu zawarto wszelkie dostępne informacje o zamieszczonych w nim stanowiskach. Numeracja stanowisk odpowiada numeracji na mapach i w tekście. Katalog kończy zestawienie cytowanych w nim prac i opracowań.

Praca Szymona Nowaczyka to ważne i potrzebne podsumowanie wiedzy i Jego badań nad neolitem i początkami epoki brązu w międzyrzeczu środkowej Noteci i dolnej Wełny. Zawiera wiele ważnych spostrzeżeń, nie jest również wolna od sformułowań skłaniających do dyskusji lub/i wymagających korekty czy uzupełnień.

Pisząc o „współczynniku humanistycznym” (str. 34 i następne) nie można pominąć dorobku i ustaleń jednego z prekursorów geografii humanistycznej amerykańskiego badacza chińskiego pochodzenia Yi-Fu Tuana i jego sztandarowej i klasycznej już pracy *Space and Place. The Perspective of Experience* (University of Minnesota 1977, wydanie polskie *Przestrzeń i miejsce*, PIW, Warszawa 1987). Do koncepcji *miejsca i przestrzeni* doktorant wielokrotnie odnosi się w swojej dysertacji, ale pracy Yi-Fu Tuana niestety, nie cytuje.

Odnosnie „archeologicznej” typologii krajobrazu warto odnotować, iż na gruncie archeologii polskiej typologię krajobrazu, co prawda dla terenów skrajnie odmiennych, tj. polskich Karpat, skonstruował i z sukcesem zastosował Paweł Valde-Nowak (*Etapy i strefy zasiedlenia Karpat polskich w neolicie i na początku epoki brązu*, Ossolineum, 1988). Praca ta, nie cytowana przez Doktoranta, w kontekście Jego rozważań, może być uznana za ważny etap badań osadniczych wspartych analizami typów krajobrazu, w cytowanym przypadku, głównie rzeźby terenu.

Odnosnie deklarowanego systemowego podejścia do społeczeństwa (str. 46-50) Doktorant formułuje 16 aksjomatycznych założeń. Tu zasadne jest pytanie, czy, ewentualnie, w jakim zakresie, są to propozycje własne Doktoranta, a na ile są one dziełem innych badaczy. W tym rozdziale cytowane są jedynie dwie prace (Buchowski 1993 oraz Dohnal 2001). W przypadku drugiej z nich podaje ustalenia A. R. Radcliffe-Browna oraz E. E. Evansa-Pritcharda, nie cytując jednak oryginalnych prac tych naukowców, których nie ma również w zestawie cytowanych publikacji.

W dysertacji mgr. Szymona Nowaczyka ważnym zagadnieniem są kwestie związane z obszarem wykorzystywanym gospodarczo przez społeczności neolitu i początków epoki brązu (zajmuje się tą problematyką w kilku rozdziałach swojej pracy). Podstawą jego

rozważań, słusznie, jest koncepcja „terytorium eksploatowanego gospodarzo”. Swoje analizy Doktorant wspiera przeglądem badań i ustaleń zawartych w ważnym artykule Zbigniewa Kobylińskiego z 1986 roku, który jest swego rodzaju podsumowaniem ówczesnej wiedzy dotyczącej badań nad tą problematyką. Tak się składa, że zagadnienia te, w odniesieniu do społeczności KPL są również przedmiotem zainteresowania recenzenta od niemal czterdziestu lat. Punktem wyjścia tego typu badań są założenia sformułowane w klasycznym już artykule Claudio Fita-Finci i Edgara Higgisa (Prehistoric Economy in the Mount Carmel Area of Palestine; Site Catchment Analysis. "Proceedings of the Prehistoric Society", 1970, XXXVI, 1–37). Praca ta doczekała się tysięcy cytowań w badaniach terytorium eksploatacji gospodarczej społeczności pradziejowych w Starym i Nowym Świecie. Należy zaznaczyć, iż modele wspomnianych badaczy inspirowały próby rzeczywistego określenia wielkości, zasięgu oraz kształtu terytorium eksploatacji gospodarczej. W tym nurcie mieszczą się również moje badania (prace te nie są cytowane w dysertacji), których wyniki opublikowałem m.in. w artykułach (np. 1991) oraz w podsumowaniu badań nad KPL w dorzeczy Grabi w centralnej Polsce (2003). Tam, dysponując ówczesnymi, skromnymi w porównaniu do obecnych narzędziami analitycznymi, sformułowałem i zawarłem próby (i podstawy empiryczne) określenia rzeczywistej wielkości (znacznie mniejsza niż sugeruje model obszaru o promieniu 5 km) i kształtu terytorium eksploatowanego przez mieszkańców kilku osad KPL (nieregularny, determinowany różnorodnymi uwarunkowaniami), miejsca osady w obrębie terytorium (często nie w jego środkowej części) oraz relacje przestrzenne terytoriów różnych osad. Doktorant, w swojej dysertacji wielokrotnie odnosi się do założeń metody „site catchment” nie cytując jednak, poza pracą Z. Kobylińskiego, podstawowych publikacji zawierających założenia tej metody, poczynając od klasycznego już artykułu Vita-Finzi i Higgisa. Nie uwzględnia również (brak cytowań stosownych publikacji) rezultatów prac wykonanych przez innych badaczy nad terytorium eksploatowanym przez osadę, które jak sądzę, mogłyby być przydatne w Jego rozważaniach.

Na str. 81 (a problematyka ta przewija się też w dalszych częściach pracy) Doktorant rozważa rolę węzłów komunikacyjnych w kształtowaniu się sieci osadniczej i ich potencjalnemu znaczeniu. Przypisuje węzłom komunikacyjnym (choć z pewnym zastrzeżeniem) znaczną rolę w tych procesach. Należy dodać, że sieć drożna tworzyła się między osiedlami, osadami a miejscami wykorzystywanymi przez ich mieszkańców. Nie ulega wątpliwości, że w krótkim czasie wokół osiedli powstawała sieć lokalnych dróg i ścieżek pomiędzy polami, terenami wypasu, pozyskiwania drewna opałowego itd.

Na str. 82, pisząc o surowcach, zaznacza rolę soli i źródeł solnych w północnej-wschodniej części Pałuk. Jak pisze, brak tam archeologicznych śladów jej pozyskiwania w neolicie i w początkach epoki brązu. Należy podkreślić, iż nie neguje to ich wykorzystywania na tych obszarach. Mogły pełnić funkcję lizawek dla hodowanych zwierząt, a solanka mogła być wykorzystywana jako ciecz, nie poddawana ewaporacji do postaci stałej soli.

Na str. 84 pisze „część badaczy podkreśla...”, ale bez odniesienia się i zacytowania odpowiedniej literatury. Podobne sformułowania, również bez odniesień do licznych publikacji, spotykamy w innych częściach pracy. Jako przykłady można cytować pierwszy akapit rozdziału IV.1 (str. 218-219), czy zdanie „W licznych opracowaniach z zakresu geografii osadnictwa ...” (brak odniesienia do przykładów takich opracowań). Opatrzanie ich stosowną literaturą wzbogaciłoby i uwiarygodniło narrację autora dysertacji.

Na stronach 90-91 znajdujemy deklarację Doktoranta „Tak więc zakładam, że poprawnie wydzielone taksony powinny mieć swój odpowiednik w jakimś „etnosie” istniejącym niegdyś w kulturze „żywej”, chociaż nie zawsze jest to „etnos” w wąskim, „kossinnowskim” rozumieniu tego terminu. W swojej praktyce odwołuje się do klasyfikacji kulturowo-chronologicznych wypracowanych przez archeologów z kręgu „szkoły kujawskiej”. Tylko, że podstawą ich wyodrębnienia jest jedna kategoria źródeł, tj. ceramika naczyniowa. W świetle analizy materiałów krzemieniarskich taksony mogą prezentować się inaczej.

W drugim akapicie rozdziału IV Doktorant zamieszcza ważne i słuszne stwierdzenie dotyczące mikroregionów osadniczych „Choć wydzielenie mikroregionów osadniczych jest merytorycznie zasadne, to aprioryczne przyjmowanie jednakowego schematu hierarchicznych jednostek dla wszystkich systemów kulturowych nie jest w żaden sposób uprawomocnione”.

Słusznie stwierdza na str. 219 „Szczególnie istotne miejsce dla rozważań nad zagadnieniem „miejsc centralnych” w epoce neolitu są obiekty megalityczne, których funkcję należy wiedzieć wieloaspektowo”. Megalitom i ich potencjalnemu, zróżnicowanemu znaczeniu w krajobrazie poświęcono w literaturze wiele uwagi. Niestety, w recenzowanej dysertacji brak odniesień do stosownej literatury.

Na str. 227 Doktorant pisze „W zaprezentowanej przez Z. Kobylińskiego (1986) koncepcji „terytorium eksploatowanego przez osadę” zaproponowano ekwidystanty 5 i 10 km jako granice wyznaczające zasięg aktywności mieszkańców tej osady, odpowiednio o charakterze rolniczym i zbieracko-łowickim”. Zbigniew Kobyliński omawia tę koncepcję. W istocie jest to metoda „site catchement”, której autorzy, jak już wcześniej zaznaczyłem, nie są w pracy cytowani.

W rozdziale V (*Struktura społeczno-osadnicza społeczności wybranych kultur archeologicznych (perspektywa synchroniczna)*) nie uwzględnia ludności kultur wstępowej rytej i wstępowej klutej. Nie sposób zgodzić się z uzasadnieniem tego sposobu postępowania zawartym na stronie 269 manuskryptu Doktorant, choć nie pisze tego wprost, to uznaje, że dla wymienionych kultur brak wystarczających danych do przeprowadzenia wiarygodnych analiz.

Odnosnie tzw. kraalu biskupińskiego Doktorant stwierdza, iż obiekt ten mógł pełnić funkcje integrującą. Pisze słusznie, że interpretacja w kategoriach koszarowania bydła jest hipotetyczna – w domyśle podaje, iż mógł pełnić inną funkcję o istotnym znaczeniu społecznym. Jego lokalizacja w eksponowanym miejscu może potwierdzać taką hipotezę.

W pracy wielokrotnie Doktorant używa terminu „rondela” (chodzi tu o obiekt odkryty w Wenecji, stan. 13), a nie przyjętego w literaturze „rondel”. „Rondela”, to według Słownika PWN „...drewniany puklerz powleczonej skórą”.

Omawiając biskupiński obszar próbny mało uwagi poświęca rondelowi (Wenecja, stan. 13) i jego miejscu w sieci osadniczej, krajobrazie i życiu społecznym. Doktorant jest ostrożny przy próbach klasyfikacji kulturowej tego obiektu. Nie mniej wiedza o takich strukturach (badanych wykopaliskowo) pozwala przypisać im ważną rolę w życiu społeczności neolitycznych środkowej Europy. Nie dziwi więc, że w ostatnim zdaniu tego podrozdziału (str. 241) stwierdza słusznie „Jako potencjalne miejsce centralne społeczności KCWK można natomiast wskazać rondelę zarejestrowaną w Wenecji, stan. 13”.

Na str. 290 Szymon Nowaczyk pisze”...w klasycznym (wióreckim) i późnym (lubońskim) horyzoncie KPL można zaobserwować współwystępowanie na tych samych obszarach i w tych samych przedziałach chronologicznych różnorodnych stylistyk, uwidaczniających się np. na ceramice naczyniowej. Można przypuszczać, iż odmienności te obejmowały także inne

sfery kultury tych społeczności, trudniej poddające się obserwacjom badawczym, takie jak np. zróżnicowanie modeli społeczno-osadniczych”. Słusznie też wskazuje (na przykład na str. 292-293) na możliwą różnorodność organizacji społecznej ludności archeologicznie reprezentowanej przez KPL odzwierciedloną w organizacji wewnętrznej osad (tu ponownie przywołam informacje o osadnictwie KPL w dorzeczu Grabi i na Pojezierzu Gostynińskim. W obu tych regionach, w stosunkowo krótkim czasie i na niewielkim obszarze istniały osiedla KPL o odmiennej organizacji wewnętrznej). Przytoczone wyżej spostrzeżenie Szymona Nowaczyka uznaję za wielce inspirujące. Pojawia się bowiem ważna, moim zdaniem kwestia, dotycząca porównań stylistyk ceramicznych (i wyników analiz innych źródeł archeologicznych) ze zróżnicowaniem organizacji przestrzennej osiedli. Czy różnice/podobieństwa źródeł ruchomych odpowiadają różnicom/podobieństwom organizacji przestrzennej osad? Czy da się wskazać korelacje w tym zakresie, to znaczy, czy jakiś zestaw cech ceramiki odpowiada konkretnej aranżacji wewnętrznej osiedla, a inny zestaw cech łączy się z osadą o innej organizacji wewnętrznej. Sądzę, że ta myśl doczeka się rozszerzenia przez Doktoranta w jego przyszłych badaniach, do czego gorąco go namawiam.

„Katalog stanowisk neolitycznych i wczesnobrązowych w międzyrzeczu środkowej Noteci i dolnej Wełny” dostarczono mi wyłącznie w postaci pliku PDF. W tytule pliku jest cyfra „2” co sugeruje, że jest to drugi tom dysertacji. Nie znajduje to jednak odzwierciedlenia w spisie treści na początku dysertacji, gdzie „Katalog stanowisk ...” nie został uwzględniony. Cyfra „1” w nawie pliku tekstowego oraz cyfra „2” przy nazwie katalogu sugerują, że praca składa się z dwóch tomów (tak jest w istocie), choć ani tekst, ani katalog, w tytułach nie zostały określone jako np. „Tom 1” i „Tom 2”. Również części pracy zawierające mapy i ryciny nie uwzględniono w spisie treści. Ponadto, w dysertacji są dwa zestawy cytowanej literatury, pierwszy w części tekstowej, drugi dotyczy katalogu. Trudno wskazać sensowne wytłumaczenie dla takiego zabiegu, szczególnie, że tytuły części prac powtarzają się w obu częściach pracy. Sądzę, że uporządkowanie tych kwestii (w istocie są to drobne korekty redakcyjne) znakomicie ułatwi przyszłemu czytelnikowi posługiwanie się tą pracą. Nie wątpię bowiem, iż zostanie ona opublikowana.

Dysertacja doktorska Szymona Nowaczyka „Neolit i wczesna epoka brązu w międzyrzeczu środkowej Noteci i dolnej Wełny” jest próbą podsumowania wiedzy o społecznościach zamieszkujących tereny określone jej zakresem przestrzennym od drugiej połowy 6. tysiąclecia BC do drugiej części 2. tysiąclecia BC. Przygotował ją badacz mający duże

doświadczenie archeologiczne. Pracę charakteryzuje rzetelne, krytyczne podejście do źródeł archeologicznych, dokumentacji i publikacji. Zawiera solidnie zgromadzone materiały publikowane, z niepublikowanych opracowań oraz znane na podstawie różnych informacji archiwalnych. Znaczna część materiałów wykorzystanych w dysertacji pochodzi z wieloletnich badań Szymona Nowaczyka. Są one każdorazowo opatrzone wszechstronnymi informacjami spisanyymi w Katalogu. Ważnym elementem pracy są przejrzyste ryciny materiału zabytkowego oraz wybranych obiektów. Lokalizacja faktów osadniczych (stanowiska) jest zaprezentowana na szczegółowych mapach. Należy podkreślić, iż zgromadzenie tych danych oraz staranne przygotowanie wielowarstwowych map wymagało dużego nakładu pracy Doktoranta. Przyniosło również spektakularne skutki pozwalające na śledzenie różnorodnych kontekstów przestrzennych, w tym środowiskowych, dla osadnictwa pradziejowego w ramach poszczególnych jednostek podziału chronologiczno-kulturowego neolitu i wczesnej epoki brązu. Dane te mogą być również wartościowym materiałem porównawczym dla studiów osadniczych w innych regionach. Praca, przynajmniej w kilku analizowanych płaszczyznach ma charakter interdyscyplinarny. Wykorzystano informacje z kilku dziedzin nauki geograficznych i społecznych. Należy zaznaczyć, że ustalenia zaprezentowane przez Szymona Nowaczyka są formułowane ostrożnie, każdorazowo opatrzone licznymi zastrzeżeniami.

Pragnę podkreślić, iż większość zawartych w recenzji uwag ma charakter sugestii, do rozważenia przez Doktoranta, w trakcie przygotowywania rozprawy do druku.

Konkludując, rozprawa doktorska mgr. Szymona Nowaczyka **NEOLIT I WCZESNA EPOKA BRĄZU W MIĘDZYRZECZU ŚRODKOWEJ NOTECI I DOLNEJ WELNY** spełnia wszystkie kryteria pracy doktorskiej. Wnoszę o dopuszczenie mgr. Szymona Nowaczyka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

VIDI DECANUS

DZIEKAN
Wydziału Archeologii
prof. dr hab. Andrzej Michałowski